

Kriminologiska institutionen

Kriminologiska institutionens remissvar ”SOU 2023:44 En översyn av regleringen om frihetsberövande påföljder för unga”

Sammanfattning av Kriminologiska institutionens bedömning

Kriminologiska institutionen avvisar förslaget om att frihetsberövande påföljder för unga ska verkställas vid fängelser samt införandet av en ny fängelselag för unga. Institutionen instämmer i det särskilda yttrande som bilagts utredningen genom ledamoten Tove Björnheden, chefsjurist och bitr. avdelningschef vid Barnombudsmannen. Till dessa synpunkter, som kortfattat redogörs för inledningsvis, kan ytterligare invändningar göras.

Det särskilda yttrandet i korthet

De förväntade längre strafftider som utredningen pekar ut motiverar inte förändringen, dels för att den frågan inte är färdigutredd ännu, dels för att det av underlaget inte framgår annat än att det inte kommer att handla om annat än få individer som kommer ha så långa straff att de inte hör hemma vid de särskilda ungdomshemmen. Inte heller är det ökade fokus på straff för unga lagöverträdare som förslaget innebär önskvärt. Fokus bör istället ligga på förebyggande åtgärder samt att utveckla verksamheten vid de särskilda ungdomshemmen. Det framhålls även att det finns flera problem med en ordning med villkorlig frigivning, bland annat för att det skulle innebära en repressionsökning vilket i realiteten blir betydligt mer ingripande än dagens ordning. Det presenteras heller inget övertygande

Kriminologiska institutionen

underlag som stärker antagandet att en sådan ordning skulle ha den önskade effekt på återfall som görs gällande. Inte heller framgår det av underlaget att kriminalvården har bättre förutsättningar än SiS att tillgodose de krav på trygghet och säkerhet som ställs på vården. Den grupp ungdomar där det ställs högre krav på säkerhet och trygghet kommer dessutom fortsatt att behöva hanteras inom ramen för SiS verksamhet, eftersom dessa unga också återfinns hos de LVU-placerade. Någon större förändring för dem som placeras enligt LVU kan alltså inte förväntas, och att förslaget skulle innebära en förbättring för denna grupp stämmer alltså inte. Slutligen konstateras att det är ”lättare sagt än gjort” (s. 485) att skapa dessa avdelningar med lämpligt innehåll och rätt kompetens hos personalen inom ramen för Kriminalvårdens verksamhet. Om ökad användning av fängelse för barn ändå anses nödvändigt bör dessa verkställas vid särskilda fängelser och inte vid separata avdelningar vid vuxenfängelser.

Synpunkter utöver dem i det särskilda yttrandet

Konsekvenser för dem som kommer fylla 18 år före/under verkställigheten
Av förslaget framgår att ”Utgångspunkten för en särskild verkställighetsreglering för barn bör vara den unges ålder vid verkställighetstidpunkten” (s. 297). Detta leder till stora konsekvenser för barn som begår allvarliga brott när de är under 18 år och bryter mot dagens ordning. I dag är utgångspunkten för verkställigheten *ålder vid brottet*, som avtjänas vid ett särskilt ungdomshem under hela strafftiden. Om utformningen av verkställigheten istället utgår från ålder vid verkställigheten kommer en stor del av de dömda att behandlas som vuxna under hela eller delar av verkställigheten. Trots att de var barn vid tidpunkten för brott. Det innebär inte bara att de kommer vistas vid vuxenavdelningar under hela eller delar av straffet, utan exempelvis även att de mer strikta reglerna för uppskjuten villkorlig frigivning inte kommer att tillämpas på dem som hinner bli 18 år under verkställigheten.

Förslaget omfattar även införandet av vissa stödfunktioner vilka kan vara bra för de unga, så som den särskilda koordinatören på kriminalvården och en av kommunen särskilt utsedd socialsekreteraren. Detta är en styrka med

förslaget, men motsvarande stödinsatser kan införas för de unga även om de blir kvar inom SiS verksamhet. Inte heller detta stöd, som vi menar är eftersträvansvärt, kommer enligt förslaget att finnas till hands för dem som blir 18 år under verkställigheten. Redan idag finns det sådant som talar för att stödet till dem som blir 18 år under verkställigheten blir sämre än för övriga dömda, inte minst vad gäller utslussning (Pettersson 2023). Föreliggande förslag försämrar alltså *ytterligare* för denna grupp jämfört med dem som inte hinner fylla 18 år. En sådan ordning innebär dessutom att verkställighetens innehåll påverkas av hur lång tid brottsutredning och domstolsprocess tar, vilket inte bedöms som rättssäker.

Konsekvenser av pågående utredningar

Det pågår även andra utredningar som potentiellt påverkar införandet av fängelse för personer mellan 15–17 år, inte minst den som har i uppgift att utreda en eventuell sänkning av straffmyndighetsåldern i Sverige (Kommittédirektiv Dir. 2023:112). Skulle sådana förändringar genomföras skulle konsekvensen bli att ännu yngre barn i framtiden kan komma att avtjäna straff i fängelse. Något utredningen konstaterar skulle innebära goda skäl att behålla sluten ungdomsvård i vart fall för ”den ålderskategorin” (s. 281). Utredningen konstaterar även att det i så fall krävs ytterligare analyser av konsekvenser av frihetsberövanden eftersom så unga barn inte omfattats av de analyser som gjorts. Det är problematiskt att fatta beslut om en så omfattande förändring för gruppen utan att i dagsläget veta hur unga barn det faktiskt kan komma att beröra.

Utifrån ett barnrättsperspektiv förtjänar det även att påpekas att de barn som utredningen intervjuat har i huvudsak varit nöjda med SiS verksamhet och känt sig trygga på SiS (s. 196 ff.)

Förändringen kan inte väntas leda till minskade återfall

Utredningen konstaterar själva att det finns ”inget stöd för att hävda att sluten ungdomsvård är en bättre påföljd för barn och unga än fängelse eller tvärtom” (s. 284) samt att ”(d)e faktorer som är allra viktigast, nämligen om den ena påföljden förhindrar återfall i brott i större utsträckning än den andra eller främjar ett återinträde i samhället efter att straffet är avtjänat, går dock inte att mäta. Det finns helt enkelt inget forskningsstöd för att endera

av de två frihetsberövande påföljderna sluten ungdomsvård eller fängelse förhindrar återfall i brott bättre än den andra” (aa). Sedan utredningen överlämnades har ytterligare forskning stärkt denna slutsats då återfallen efter slutna ungdomsvård visat sig minska över tid och slutsatsen är, vid någorlunda lika sätt att mäta, att återfallsfrekvensen hos unga vuxna dömda till fängelse och dömda till slutna ungdomsvård förefaller påtagligt lika (Pettersson 2023). Att utan förväntningar om minskade återfall föreslå en kostsam och omfattande reform, med alla de konsekvenser som påtalas i det särskilda yttrandet, framstår som samhällsekonomiskt ogenomtänkt. Det förutsätter dessutom att kriminalvården har *möjlighet* att, med god kvalitet, bygga nya avdelningar, rekrytera lämplig personal, bygga upp en fungerande skolverksamhet anpassad för målgruppen, införa behandlingsprogram anpassade för barn och så vidare. Något som framstår som problematiskt. Inte minst mot nuvarande situation där kriminalvården redan ska hantera överbeläggningar och utökad verksamhet på grund av den ökade repression, med fler och längre fängelsestraff som följd, som redan har införts och bedöms öka framöver (Kriminalvården 2023).

För att ta viss höjd för dessa svårigheter föreslår utredningen att förändringen ska träda i kraft först den 1 januari 2028. Sedan förslaget lagts, och under remisstiden, har regeringen dock gett Kriminalvården i uppdrag att färdigställa enheter för barn som kan tas i drift redan den 1 juli 2026 (Ju2023/02157). En tidigareläggning med ett och ett halvt år och dessutom en signal om att det nu pågående remissförfarandet inte anses betydelsefullt för frågan. Risken finns alltså att överföringen till kriminalvården, utöver andra problem, riskerar att *försämra* den återfallsförebyggande verksamheten för dessa barn till följd av kapacitetsproblem inom kriminalvården och andra problem relaterade till övertagandet av påföljden. Det är erkänt svårt med implementering av nya insatser och i detta fall ska en helt ny verksamhet byggas upp. Frågan uppstår dessutom varför man inte istället har övervägt att utöka den redan idag befintliga möjligheten att döma vissa till fängelse? Detta skulle kunna vara ett sätt att hantera den lilla grupp som i framtiden eventuellt kommer att dömas till mycket långa frihetsberövanden, utan att förändra påföljden för samtliga frihetsberövade barn. Det framstår oavsett som en bättre väg att gå att, till en lägre kostnad, utveckla och förbättra den redan befintliga

verksamheten vid de särskilda ungdomshemmen. Dessa medel bör då inte bara satsas på ökad säkerhet utan även på förbättrat stöd och vård och inte minst att få till den nödvändiga vårdkedja och eftervård dessa barn både har rätt till och är i behov av.

Slutsats

Kriminologiska institutionen avvisar förslaget om att frihetsberövande påföljder för unga ska verkställas vid fängelser samt införandet av en ny fängelselag för unga som framförs i betänkandet *En översyn av regleringen om frihetsberövande påföljder för unga*.

Remissvaret har beretts av Tove Pettersson, professor

Kriminologiska institutionens styrelse har fattat beslut per den 2023-11-09.

Felipe Estrada, prefekt

Referenser

Ju2023/02157. u.å. ”Uppdrag att förbereda inrättandet av särskilda enheter för unga i åldern 15 – 17 år inom Kriminalvården”.

Kommittédirektiv Dir. 2023:112. ”Skärpta regler för unga lagöverträdare”.

Kriminalvården. 2023. ”Kriminalvårdens kapacitetsbehov till följd av Tidöavtalet”.

Pettersson, Tove. 2023. *Tuffa tag och tillit – en ESO-rapport om utslussning, eftervård och återfall för dömda till slutet ungdomsvård. ESO-rapport. 9*. Stockholm: Expertmyndigheten för Studier i Offentlig ekonomi.